

VR 16.11.18 - CONCERTZAAL

**BELGIAN NATIONAL
ORCHESTRA** O.L.V. HUGH WOLFF
NELSON FREIRE (PIANO)

Schandalig – Beethovens
5de pianoconcerto & Le sacre

QUINTESSENCE #2

De vijf pianoconcerti van Beethoven.

Alle vijf in één seizoen.

Uitgevoerd door vijf verschillende orkesten,
door vijf internationaal vermaarde pianisten.

CCHA.BE

VR 16.11.18 - CONCERTZAAL

**BELGIAN NATIONAL
ORCHESTRA** O.L.V. HUGH WOLFF
NELSON FREIRE (PIANO)

Schandalig – Beethovens
5de pianoconcerto & Le sacre

QUINTESSENCE #2

De vijf pianoconcerti van Beethoven.

Alle vijf in één seizoen.

Uitgevoerd door vijf verschillende orkesten,
door vijf internationaal vermaarde pianisten.

PROGRAMMA

Thomas Adès⁽¹⁹⁷¹⁾

Dances from Powder Her Face

Ludwig van Beethoven⁽¹⁷⁷⁰⁻¹⁸²⁷⁾

Concerto voor piano & orkest nr 5 in Es, opus 73

'Keizersconcerto' (1809)

Allegro

Adagio un poco mosso

Rondo. Allegro

Pauze

Igor Stravinsky⁽¹⁸⁸²⁻¹⁹⁷¹⁾

Le Sacre du Printemps (1913)

'*Tableaux de la Russie païenne en deux parties*'

(*De Lentewijding* - beelden van het heidense Rusland in twee delen)

L'adoration de la terre (aanbidding van de aarde)

Introduction (inleiding)

Les augures printaniers (Dansen van de adolescenten)

Jeu du rapt (Spel van de ontvoering)

Rondes printanières (Lenterondo's)

Jeux des cités rivales (Spel van de rivaliserende groepen)

Cortège du sage (Stoet van de wijze)

Adoration de la terre (Le sage) (Verering van de aarde)

Danse de la terre (Dans van de aarde)

Le sacrifice

Introduction (Inleiding)

Cercles mystérieux des adolescentes

(Mysterieuze cirkels van de adolescenten)

Glorification de l'élue (Verheerlijking van de verkozene)

Evocation des ancêtres (Evocatie van de voorvaders)

Action rituelle des ancêtres (Rituele actie van de voorvaders)

Danse sacrale (L'élue) (Sacrale dans – De verkozene)

KORTE INLEIDING

Het ballet *Le Sacre du Printemps* over de zelfopoffering van een jonge maagd veroorzaakte bij zijn première zo'n schandaal dat de verontwaardigde bourgeoisie en de avant-garde verhit met elkaar in debat gingen. Naar verluidt schakelde Diaghilev het zaallicht aan en uit om de gemoederen tot bedaren te brengen. Ook Beethovens laatste pianoconcert kon niet op een warm onthaal rekenen toen het eindelijk in Wenen werd gepresenteerd. Zijn tijd ver vooruit bekoorde de muziek de aristocratische dames niet die de componist hadden uitgenodigd op hun liefdadigheidsmiddag. Gelukkig zijn de tijden veranderd.

THOMAS ADÈS

Dances from "Powder her Face"

In thuisland Groot-Brittannië is componist Thomas Adès (°1971) al menigmaal vergeleken met Purcell en Britten. Of dat klopt zal de geschiedenis uitwijzen. En toch, ondanks zijn jeugdige leeftijd heeft Adès een geheel eigen stijl ontwikkeld die niet teruggrijpt naar een reeks van trucs of een samenraapsel is van verschillende stijlen uit het verleden. Adès' muziek is speels, geestig, intelligent en heeft veel diepgang zonder per se diepzinnig te willen zijn.

Polaroids waarop Margaret - Duchess of Argyll - naakt (haar parelketting niet meegerekend), een blowjob geeft aan een onbekende man leidde tot een storm van verontwaardiging in het puriteinse Engeland. Haar vermeende minnaar, de minister van Defensie, moest zijn biezen pakken. In *Dances from Powder Her Face* (1995) — Adès' opera geïnspireerd door het leven van Duchess of Argyll — ontmoet Britse tongue-in-cheek humor het turbulente ritme van tango en jazz om de ironie van het menselijk lot te weerspiegelen: tot armoede vervallen kan de eens decadente socialite zelfs haar sjofele kamer niet meer betalen.

LUDWIG VAN BEETHOVEN

Vijfde Pianoconcerto (1809)

Kort vóór de opdracht voor 'Egmont', werkte Beethoven zijn *Vijfde* en tegelijk laatste *Pianoconcerto* af. Beethovens toenemende doofheid maakte hem inmiddels duidelijk dat hij het werk nooit zelf voor een publiek zou kunnen spelen. Net als het *Vierde Pianoconcerto* droeg Beethoven ook dit werk op aan zijn pupil en mecenas aartshertog Rudolph van Oostenrijk. Dit laatste concerto verschilt heel wat van zijn voorgangers. Het werk begint al meteen met een lang uitgesponnen, schijnbaar geïmproviseerde solo van de pianist, af en toe gekruid met enkele akkoorden van het orkest. Het Weense publiek was weliswaar vertrouwd met zulke geïmproviseerde 'cadenza's', maar verwachtte die, in aansluiting bij de traditie van Mozarts *klavierconcerti* als uitsmijter van het eerste deel en nog niet bij het begin. De vergelijking met Haydns trage, theatrale symfonische inleidingen dringt zich op, maar Beethoven gaat veel verder: de introductie keert net voor de reprise terug, eveneens op een moment waarop men dit niet zou verwachten.

Op de plaats van de eigenlijke cadenza, helemaal op het einde van het eerste deel, schrijft Beethoven - en ook dat is nieuw - meteen tot in de kleinste details uit wat de pianist hoort te spelen en laat hij geen millimeter ruimte voor improvisatie: "...*speel geen cadenza, maar ga onmiddellijk verder...*". Beethoven zou later ook de cadenza's van zijn vier eerdere concerti noot voor noot uitwerken, om te vermijden dat een nieuwe generatie van al te zeer op bravoure gerichte pianisten hier zou *steigeren* ... met *ingestudeerde en betekenisloze trekjes*. Die tweede cadenza uit het *Vijfde Concerto* bestaat uit een samenstelling van materiaal uit de eerste twee thema's. Door deze twee ingenieuze ingrepen creëert Beethoven een erg compact en doelgericht eerste deel, dat nochtans al meteen twintig minuten duurt. Al vòòr de creatie was de klavierreductie van het concerto in druk beschikbaar, wat de ware muzikliefhebber toeliet om reeds kennis te maken met het werk. In die klavierreductie valt Beethovens gedetailleerde aanpak op.

IGOR STRAVINSKY

Le Sacre du Printemps (1913)

Op zoek naar de 'oerenergie', 'De wilde Russische lente, die in één uur tijd leek te ontluiken en waarbij de hele aarde scheen open te barsten', dat was volgens Igor Stravinsky de meest wonderbaarlijkste ervaring uit zijn kindertijd. Ieder jaar opnieuw verscheen de Russische lente als een alles vernieuwende oerkracht die heel plots en in alle hevigheid doorbrak. Helemaal anders dus, dan de lente in het westen die zich op het einde van de wintermaanden traag en geleidelijk voorbereidt. De uitdrukking van die woeste elementaire natuurkracht en de verbondenheid van de mens met de aarde, dat was wat Stravinsky naar eigen zeggen wilde verklanken in '*Le sacre du printemps*' (1913), zijn derde grote Russische ballet dat hij in opdracht van Sergej Diaghilev en de Ballets Russes componeerde.

De eerste muzikale ideeën voor de 'Sacre' dateren van 1910, toen Stravinsky pas zijn eerste ballet '*De Vuurvogel*' voltooid had. Het idee voor het nieuwe werk was volgens de componist afkomstig uit een droom. Daarin had hij een groot heidens feest gezien: een groep oude wijze mannen zaten in een kring te kijken hoe een jong meisje zichzelf de dood in danste om aan de god van de lente geofferd te worden. In tegenstelling tot de vorige balletten '*De Vuurvogel*' en '*Petroesjka*' is er in de '*Le sacre du printemps*' weliswaar niet echt sprake van een duidelijke plot of van echte personages met een echte identiteit. Het ballet is vooral opgevat als een aaneenrijging van groepsdansen. '*Le sacre du printemps*', met als ondertitel '*taferelen uit het heidense Rusland*', bestaat uit twee grote delen: '*De aanbedding van de aarde*' en '*Het offer*'. Het eerste deel speelt zich af aan de voet van een heilige heuvel, waar Slavische stammen zich verzamelen voor feestelijkheden naar aanleiding van het aanbreeken van de lente. Nadat een oude heks verschenen is om de toekomst te voorspellen, volgen er een aantal reidansen. Vervolgens breekt er een plechtig moment aan: een oude wijze man wordt naar het dorp gebracht om een heilige kus te geven aan de opbloeiende aarde. Een mystieke siddering gaat door de menigte.

Het tweede deel van het ballet, '*Het offer*', herinnert aan het visioen dat volgens Stravinsky aan de basis lag van zijn ballet. Op een heuvel tussen de betoverde rotsen danst een groep meisjes een rondedans. Nadat zij één van de meisjes hebben uitgekozen, danst dit uitverkoren meisje haar laatste dans (de '*Danse sacrale*', overigens de enige solodans uit het ballet) voor een groep oeroude, in berenvellen geklede mannen. Wanneer het meisje uitgeput op de grond neervalt, steken de grijsaards hun dode offer in de lucht en dragen haar op aan Yarilo, de god van de lente.

Tijdens de eerste uitvoering van het ballet waren de dansers en danseressen gekleed in primitieve kostuums, met onder meer jurken tot aan de knie, vreemde puntmutsen en dikke vlechten. De dansers hielden hun knieën en voeten naar binnen gericht en de ellebogen tegen het lichaam gedrukt, als spiegelbeeld van de klassieke danshouding. Bovendien schreden zij niet gewichtloos over de scène, zoals in het klassieke ballet, maar stonden zij gedurende hele passages al stampend op en neer te springen. Klassieke danspassen waren nergens te bespeuren.. Vernieuwend is echter vooral dat de ritmische puls niet beperkt blijft tot dit slagwerkapparaat, maar ook door de melodie-instrumenten wordt uitgevoerd. In '*Les augures printaniers*' (de voortekenen van de lente) bijvoorbeeld, wellicht de beroemdste beweging van het werk, wordt een veeltonig dissonant akkoord op een obsessieve, stampende manier herhaald door de strijkers, waarbij tegendraadse staccato-accnten ondersteund worden door de hoorns. De ritmische slag wordt op deze manier van een eigen timbre voorzien. Het ritme emancipeert zich in de '*Sacre*' overigens niet enkel van parameters als melodie en harmonie, maar verzelfstandigt zich ook ten opzichte van het metrum van de muziek. Zo worden ritmische figuren niet meer ingepast in een vooraf vastgelegde maatsoort. Stravinsky varieert de ritmische patronen voortdurend door in een gegeven melodisch motief enkele noten toe te voegen, te schrappen of van plaats te veranderen.

Bij de orkestratie van zijn werk ging Stravinsky op zoek naar nieuwe, ongehoorde klanken. Hij probeerde nieuwe speeltechnieken uit (bijvoorbeeld door een tamtam te laten aanstrijken met een

triangelstok), exploreerde nieuwe timbres (bijvoorbeeld door trombones met demper te laten spelen) en zocht extreme registers op (met als beroemdste voorbeeld het buitengewoon hoge register voor de fagot in de openingsmaat van het werk). De creatie van het ballet op 29 mei 1913 in het Théâtre des Champs Élysées is legendarisch en wordt nog steeds herinnerd als een van de allergrootste schandalen uit de muziekgeschiedenis. Het geroep en getier van het publiek en de scheldpartijen tussen voor- en tegenstanders liepen tijdens de uitvoering zo hoog op dat Stravinsky's luide muziek er zowaar door overstemd werd. Terwijl Nijinsky achter de coulissen op een stoel was gaan staan om de dansers hun danspassen toe te schreeuwen, trachtte Diaghilev het publiek tevergeefs tot bedaren te brengen door de zaallichten aan en uit te schakelen. Stravinsky zelf was helemaal van zijn stuk door het tumult: *"Ik kende de muziek zo goed en zij was mij zo dierbaar, dat ik onmogelijk kon begrijpen waarom de mensen ertegen protesteerden nog voordat zij de muziek helemaal tot het einde beluisterd hadden."*

De combinatie van het barbaarse verhaal, Nijinsky's experimentele choreografie en vooral Stravinsky's radicaal vernieuwende muziek bleek te veel van het goede. *'Le massacre du tympan'* - de afslachting van het trommelvlies - zo werd het werk spottend omschreven. De première bleek echter een *'succès de scandale'*. De commotie maakte Stravinsky in één klap wereldberoemd, en bombardeerde hem tot een van de muzikale leiders van de Europese avant-garde. Minder dan een jaar later, in april 1914, werd de *'Sacre'* voor het eerst als concertant werk uitgevoerd, zonder de balletchoreografie. Het publiek, dat dit keer min of meer wist wat hun te wachten stond en zich ten volle op de muziek kon concentreren, was buiten zichzelf van enthousiasme en scandeerde na afloop de naam van de componist.

NELSON FREIRE

De sublieme Nelson Freire (Grammy Award) brengt het vijfde pianoconcert met keizerlijke allure. Decca noemde hem *"het best bewaarde geheim in de pianowereld."* Maar échte pianoliefhebbers

kennen de Braziliaan Nelson Freire al lang. Vanaf het begin van zijn internationale carrière bouwde hij een ijzersterke reputatie op. Naast zijn solocarrière werd hij vooral bekend als vaste pianopartner van boezemvriendin Martha Argerich.

Freire speelt met liefde en wijsheid. Afwisselend lyrisch, geëxalteerd, spiritueel, explosief of dromerig. Vaak kiest hij buitengewoon snelle tempi zonder daarbij de aandacht te verliezen voor helderheid en detail, kleur en frasering. Zelf zit hij roerloos. Alles vloeit natuurlijk uit zijn krachtige vingers en soepele polsbewegingen. Uiterlijk onbewogen, maar vanbinnen een vurig temperament!

HUGH WOLFF

Hugh Wolff werd in 1953 geboren in Parijs uit Amerikaanse ouders. Hij studeerde compositie aan Harvard en later in Parijs bij Olivier Messiaen; bij Charles Bruck volgde hij orkestleiding. In de Verenigde Staten studeerde hij daarna piano bij Leon Fleischer. Zijn carrière begon in 1989 als assistent van Mstislav Rostropovitsj bij het National Symphony Orchestra in Washington DC. Hij was muzikdirecteur van het New Jersey Symphony Orchestra (1986-1993) en The Saint Paul Chamber Orchestra (1992-2000), en ook chef-dirigent van het hr-Sinfonieorchester van Frankfurt (1997-2006). In september 2017 werd hij aangesteld als muzikdirecteur van het Belgian National Orchestra. Hugh Wolff stond eerder al aan het hoofd van de grote Noord-Amerikaanse symfonieorkesten (Chicago, New York, Boston, Philadelphia, Los Angeles, San Francisco en Cleveland) en Europa (Gewandhausorchester Leipzig, London Symphony Orchestra, Philharmonia Orchestra en City of Birmingham Symphony Orchestra). Zijn repertoire gaat van de barokperiode tot de hedendaagse muziek. Hij kan ook terugblikken op een hele reeks cd-opnames. Daarvoor werkte hij samen met onder meer Mstislav Rostropovitsj, Yo-Yo Ma, Joshua Bell, Hilary Hahn en Jean-Yves Thibaudet. Hij geeft ook les aan het New England Conservatory of Music in Boston.

QUINTESSENCE

De integrale pianoconcerti van Beethoven.
Dat pres(en)teren we in CCHA in één seizoen.

In oude filosofieën is *Quintessence* de benaming voor het vijfde element, naast de vier traditionele: Vuur, Lucht, Water en Aarde. Het is een aanduiding voor datgene waar het in wezen over gaat. Het woord is samengesteld uit quinta (het vijfde) en essentia (wezen). *Quintessence*. Beethoven kijkt geamuseerd toe.

Volgende concerten in de reeks Quintessence

Quintessence #3

do 14 feb 2019 - 20 u

BELGIAN NATIONAL ORCHESTRA o.l.v. Hugh Wolff
KIT ARMSTRONG (PIANO)

Beethovens 3de pianoconcerto

Quintessence #4

zo 17 feb 2019 - 15 u

LE CONCERT OLYMPIQUE o.l.v. Jan Caeyers
ALEXANDER MELNIKOV (PIANO)

Beethovens 4de pianoconcerto

Quintessence #5

zo 30 mrt 2019 - 20 u - festival Piano day(s)

ORCHESTRE ROYAL DE CHAMBRE DE WALLONIE
o.l.v. Frank Braley
FRANK BRALEY (PIANO)

Beethovens 1ste pianoconcerto

HET VOLLEDIGE PROGRAMMA OP ccha.be